

LA FUNCIO SOCIAL DE LA RELIGIO: ÉMILE DURKHEIM

Ramon ALCOBERRO

A inicis del segle 20, els escrits de Durkheim i Weber sobre la religió esdevingueren els textos de referència sobre la sociologia religiosa. Amb la crisi del món europeu l'endemà de la 1ª guerra mundial, la funció social de la religió tant en l'aspecte públic (el déu dels exèrcits, el déu protector de les nacions...), com en el privat (la celebració familiar) va caure en el descrèdit més profund. Tant Durkheim com Weber anunciaren la desaparició de la societat tradicional i el declivi de la religiositat en la modernitat, substituïda per la idea de progrés i pel desenvolupament científic.

ÉMILE DURKHEIM (1858-1917): LA RELIGIO, L'ADMINISTRACIO DEL SAGRAT I LA SACRALITZACIO DE LA SOCIETAT.

Durkheim era fill d'una família jueva molt pietosa que, segons sembla, el destinava a l'ofici de rabí. Tot i que anà separant-se de la religiositat familiar, li'n restà una petja prou fonda; però la seva anàlisi de la religió no la feu en termes religiosos (fe), sinó que intentà explicar-la en termes de societat. Metodològicament, Durkheim considerava que calia explicar els fets socials 'com si fossin coses' i això és el que feu amb la seva anàlisi del fet religiós.

Per a Durkheim, el nucli de la religió no és el diví, sinó la divisió del món social en fenòmens sagrats i profans. «Les coses sagrades — diu al seu llibre LES FORMES DE LA VIDA RELIGIOSA (1912) — són aquelles que estan protegides i aïllades mitjançant prohibicions; les coses profanes són aquelles a les quals aquestes prohibicions s'apliquen i que han de restar a distància de les primeres». Així, doncs, el sagrat és quelcom central al món i la religió suposa una coherència entre les coses sagrades, es a dir, entre les creences i els ritus. La seva definició de religió és tot un clàssic:

«Una religió és un sistema solidari de creences i de pràctiques relatives a coses sagrades, és a dir, separades, prohibides; creences i pràctiques que uneixen en una mateixa comunitat, anomenada 'Església' a tots aquells que s'hi adhereixen. La religió és una cosa eminentment col·lectiva.»

Aquesta característica de 'cosa col·lectiva' és el que diferencia la religió de la màgia (eminentment individual). La religió sempre és un producte de la col·lectivitat. Per això mateix la forma més elemental i primera de la religió és el culte totèmic del clan. En un clan, els seus membres passen períodes separats (de treball, de cacera) i períodes en què viuen junts, canten, ballen i experimenten una efervescència col·lectiva. Durkheim pensa que la religió és inseparable d'aquesta efervescència grupal, en què els membres del clan primitiu tenen la sensació d'estar posseïts per forces intenses i extraordinàries que expressen la força del sagrat. El tòtem, representa — en opinió de Durkheim — la força del clan, de manera que quan els membres del grup adoren el tòtem... s'adoren ells mateixos. Una de les idees centrals de la teoria de Durkheim és, precisament, que els creients de totes les religions s'inclinen, en realitat, davant forces socials que fan d'ells una comunitat

amb identitat pròpia. Fent això — i creient fer un homenatge al sagrat —, en realitat homenatgen els vincles socials.

Durkheim continua la seva anàlisi del fet religiós elaborant una teoria dels rituals, en què separa la forma (contingent) de les funcions (necessàries). Les creences i el sentiment de pertànyer a una mateixa col·lectivitat necessiten ser mantingudes, conservades i renovades. Aquest és el paper dels rituals que tenen per funció ajuntar periòdicament els membres d'una mateixa societat al voltant de símbols unificadors.

Però en la mesura que serveix per tal de 'cohesionar el grup', allò sagrat, en tant que fet social, supera el marc de les religions i caracteritza altres institucions. «Sota la influència de l'entusiasme general, coses purament laiques per naturalesa [poden ser] transformades per l'opinió pública en coses sagrades: és el cas de la Pàtria, la Llibertat, la Raó». En definitiva, el camp de la sociologia de la religió cal ampliar-lo a tots els mecanismes que la societat usa per tal d'assegurar-se la seva reproducció i que, en conseqüència, poden considerar-se 'sagrats'. La sacralització és un mecanisme de les societats per tal de mantenir la seva cohesió i per promoure formes de solidaritat grupal. Una moral laica de tipus cívic basada en tres pilars (disciplina, sentiment de pertànyer al grup i respecte per l'individu), seria per a Durkheim una alternativa a la religiositat tradicional i, arribats aquí, l'escola hauria de prendre el relleu de les esglésies en decadència.